

## اعتقاد به معاد و موانع گسترش آن - قسمت دوم

<?xml encoding="UTF-8">

### 3 - زنده نگهداشتن «یاد مرگ» در جامعه

یکی از روش های بسیار مؤثر در گسترش اعتقاد به معاد، زنده نگه داشتن «یاد مرگ» در جامعه است. پذیرش این پدیده طبیعی و قبول حتمی بودن مرگ قبل از فرا رسیدن آن، زمینه را برای پذیرش تعالیم آسمانی و زندگی در راستای اهداف و برنامه های دینی آماده می سازد. به همین دلیل، در آیات و روایات به زنده نگه داشتن یاد مرگ و اثرات سازنده و تعالی بخش آن تاکید فراوان شده و احادیثی همانند «اکثروا ذکر الموت» و «استعدوا بالموت» احادیث فراوان و متواتری در این زمینه وارد شده است. (1)

تاکید بر قابل دسترس بودن قبرستان مسلمین و پیش بینی اجر اخروی برای زیارت اهل قبور، محترم بودن جنازه مسلمین و اصرار بر کفن و دفن مناسب، تشییع جنازه و اذکار مربوط به آنها، برپایی مراسم ویژه و برگزاری مجالس تذکار، وعده ثواب های فراوان اخروی برای آنها، همه و همه در این راستا قابل توجیه و تفسیر می باشد که «یاد مرگ» و موقت بودن زندگی دنیوی و پایداری زندگی اخروی باید در جامعه زنده باشد و به صورت مشهود و ملموس ارائه شود. خوشبختانه در دو دهه گذشته، نمود عینی و بارز این تحول آفرینی را در تشییع جنازه مطهر شهدای گران قدر انقلاب اسلامی شاهد بوده ایم که پیکر مقدس آن «زندگان جاوید» نیز طراوت و شادابی خاصی در زندگی «مردگان زنده» به وجود می آورده است و عطر روح بخش پویایی و تعالی را در فضای جامعه می پراکنده است.

نکته قابل تامل آن است که زندگی براساس فرهنگ غرب می تواند این اثر بخشی را از پدیده «مرگ» و آثار مترقب بر آن بگیرد. چنان که در شهرهای بزرگ و در زندگی آپارتمان نشینی و شهر نشینی مواردی از آن، هر چند اندک اما قابل توجه، به چشم می خورد که قبرستان ها به دلایل قابل قبول یا غیر قابل قبول از شهر دور شده اند و مردگان نیز با سفارش تلفنی به خاک سپرده می شوند! زنده بودن یاد مرگ، اشتیاق به زندگی اخروی را ایجاد می کند و این اشتیاق زمینه رشد فضایل اخلاقی و دوری از رذایل نفسانی را موجب می شود. قرآن کریم با ندای «فتمنوا الموت ان کنتم صادقین» (2) مؤمنان واقعی را از غیر مؤمنان با ملاک اشتیاق به مرگ تمییز می دهد و حضرت علی (ع) با فریاد «والله لابن ابی طالب آنس بالموت من الطفل بئدی امه» (3) رمز خداجویی و کمال یابی خویش را تبیین می کند.

امام صادق - علیه السلام - در اثرهای زنده نگه داشتن «یادمرگ» می فرماید:

«ذكرالموت يميم الشهوات و يقلع منابت الغفلة و يقوى القلب بمواعيد الله و يرق الطبع و يكسر اعلام الهدى و يطفىء فارالحرص و يحقر الدنيا؛ (4) یاد مرگ شهوت ها را می میراند و ریشه های غفلت را از بین می برد و قلب انسان را با وعده های الهی محکم می گرداند و روحیه انسان را رقیق و لطیف می سازد و نشانه های هوا و هوس را می شکنند و آتش حرص را خاموش و دنیا را در چشم انسان کوچک می سازد.»

پیامبر اکرم (ص) در تاثیر تشییع جنازه بر یاد مرگ و اعتقاد به آخرت فرمودند:

«واتبعوا الجنائز تذکرکم الآخرة» (5) مردگان را تشییع نمایید که این امر شما را به یاد آخرت می اندازد .  
با عنایت به نکات فوق، ضرورت دارد با برنامه ریزی دقیق نسبت به زنده نگه داشتن «یاد مرگ» در جامعه اقدام شود . نزدیک و سهل الوصول کردن قبرستان ها، زنده داشتن یاد شهدا و بزرگان با استفاده از برنامه های هنری و فرهنگی، استفاده از نمودها و سمبل های هشدار دهنده و آموزنده در معماری شهری، تسهیل و آموزنده نمودن برگزاری مراسم کفن و دفن و تشییع جنازه و مجالس یادبود متوفیان، جلوگیری از انتشار و پخش برنامه های لغو و لهو و لعب در رسانه های گروهی و ارتباط جمعی، آموزش دقیق و کارشناسانه اثرهای یاد مرگ به جوانان و نوجوانان، تبلیغ شوق انگیز و نشاط آور یاد مرگ در مجالس و محافل فرهنگی و تبلیغی و . . . از جمله راه کارهایی است که در صورت اجرای دقیق، به دست معتقدان واقعی به قیامت و زندگی اخروی می تواند آثار مطلوبی در جامعه بر جای گذارد .

#### 4 - پالایش فرد و جامعه از وسوسه های شیطانی

فرد آلوده به گناه و اسیر هواهای نفسانی نمی تواند اعتقاد به معاد را در خود رشد دهد و جامعه مبتلا به وسوسه های شیطانی نمی تواند بستر مناسب برای تعمیق باورهای دینی و ایمان به قیامت باشد . پس باید نسبت به تهذیب فرد و پالایش جامعه از گناه و فساد اقدام نمود .  
بهترین زمان برای تهذیب و تزکیه افراد، سنین کودکی و نوجوانی است، زیرا کودکان و نوجوانان در مناسب ترین دوران یادگیری قرار دارند و تلاش برای تربیت و تهذیب آنان همانند حکاکی بر روی سنگ است که پایدار و ماندگار خواهد بود؛ العلم فی الصغر کالمنقش فی الحجر . آموزش و پرورش پویا و موفق می تواند زمینه تربیت انسان های دین باور و معتقد به قیامت را فراهم آورد . لذا سرمایه گذاری در این نهاد اجتماعی و به کارگیری نیروهای توانمند و مجرب در آن، زمینه ساز تربیت انسان های مطلوب خواهد بود .  
در پالایش و پیرایش جامعه از آلودگی ها و کژی ها فعالیت های تبلیغی و هنری نقش مؤثر و سازنده دارد . نکته قابل تامل در این زمینه آن است که: هر چند در اصلاح جامعه، اصالت با ایجاد «مصونیت» است و باید با فعالیت های آموزشی و تربیتی صحیح، افراد جامعه را در برابر گناهان و وسوسه های شیطانی مصون ساخت، لیکن ایجاد «محدودیت» برای سالم سازی جامعه ضروری و اجتناب ناپذیر است . اگر در جامعه ای فیلم های ضد اخلاقی به راحتی رد و بدل شود، مجلات و عکس های مبتذل و نامناسب تولید و توزیع شود، رمان های سکولاریستی به سهولت منتشر گردد، مواد مخدر به راحتی مبادله شود و . . . آسیب پذیری شدت خواهد یافت و تربیت دینی به سختی گسترش می یابد . به همین دلیل، مولای متقیان حضرت علی (ع)، الگوی حاکمان اسلامی، برای تحکیم حکومت دینی در یک دست «نهج البلاغه» و در دست دیگر «ذوالفقار» داشت تا با گسترش «مصونیت» و ایجاد «محدودیت» زمینه را برای رشد باورهای دینی و اعتقاد به قیامت فراهم آورد .

#### 5 - تبیین دقیق زهد و آخرت گرایی و توسعه اقتصادی از دیدگاه اسلام

همان گونه که در جزء دوم بخش موانع گذشت، عدم پاسخ گویی روشن و جامع به سؤالات مطروحه در زمینه دنیاپرستی، دنیا خواهی، آخرت گرایی، مال اندوزی، توسعه اقتصادی، عدالت اجتماعی و . . . از دیدگاه مکتب توحید، سبب می شود افراد جامعه پاسخ خویش را در مکاتب اقتصادی رایج جستجو کنند که این مکاتب نیز بر اساس اندیشه های اومانیستی و سکولاریستی، انسان را «این دنیایی» می دانند و میل به آخرت و آخرت گرایی را

در او ضعیف و نابود می سازند . از مجموعه آیات و روایات می توان نکات زیر را در زمینه نگرش اسلام به دنیا و آخرت و روابط بین آنها برداشت نمود: (6)

در اندیشه اسلامی، دنیا و آخرت دو امر جدا از هم و رو در روی یکدیگر نیستند، بلکه هر یک مرحله ای از مراحل هستی محسوب می شوند .

ارتباط این دو جهان؛ همانند ارتباط ظاهر و باطن شیء واحد است که با عبور موفقیت آمیز از دنیا می توان به سعادت اخروی ست یافت . رسول اکرم (ص) می فرماید: «الدنيا مزرعة الآخرة .» و امام علی (ع) فرمودند: «الدنيا دار مجاز لا دار قرار فخذوا من ممرکم لمقرکم .» (7)

رهبانیت و اعراض از دنیا با جهان بینی و فلسفه خوش بینانه اسلام درباره هستی ناسازگار است و این نوع آخرت گرایی انحرافی در بینش اسلامی مطرود است . پیامبر اکرم (ص) صریحا فرمودند: «لا رهبانية فی الاسلام .» (8) در نتیجه، کاهلی، تنبلی، سربار دیگران بودن، در تهیدستی خودساخته فرو رفتن در این مکتب مذموم است . زهد اسلامی بیانگر انتخاب زندگی ساده و بی تکلف و پرهیز از تجمل و لذت گرایی است . زاهد واقعی سعی می کند ملاک ها و ارزش های آن جهانی را وارد زندگی این جهانی کند و مسؤولیت های اجتماعی را به نحو مطلوب انجام دهد .

تضاد دنیا و آخرت و دشمنی آنها با یکدیگر و به منزله مشرق و مغرب بودن آنها نسبت به هم (9) همه مربوط به جهان دل و ضمیر انسان و دلبستگی ها و وابستگی هاست . به بیان دیگر، دنیاپرستی و ماده گرایی و در اسارت وابستگی و علائق دنیوی بودن قبیح و مذموم است؛ «حب الدنيا راس کل خطیئة .» توسعه در اندیشه دینی منحصر در بعد اقتصادی نیست، بلکه شامل تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی می شود . در نتیجه، جامعه اسلامی باید نسبت به بهره وری مطلوب از مواهب الهی و دستیابی به توسعه همه جانبه تلاش نماید . و فقر و تهیدستی را از بین ببرد .

آبادانی و سازندگی جامعه باید در راستای تحقق اهداف اجتماعی اسلام که همان برقراری عدالت و قسط اجتماعی است، ساماندهی شود که هدف ارسال پیامبر الهی نیز دستیابی به قسط و عدالت اجتماعی است؛ «لقد ارسلنا رسلنا بالبینات و انزلنا معهم الکتاب والمیزان ليقوم الناس بالقسط .» (10)

با عنایت به نکات فوق، می توان نتیجه گرفت که در مکتب حیات بخش اسلام، انسان ها موظف اند با کار و تلاش، زمینه سازندگی دنیا و آخرت خود را فراهم آورند، لیکن وابسته و اسیر علایق دنیوی نباشند . دنیا را معبر و خانه موقت زندگی برای دستیابی موفق به آخرت و سرای جاویدان بدانند . هر مسلمان وظیفه دارد با تمام توان کار کند و از راه حلال سرمایه و ثروت به دست آورد، لیکن وابسته به ثروت خود نباشد و تمام مال و ثروت را برای خود و خانواده خود نخواهد، بلکه با مال خود آخرت خویش را آباد سازد .

چنان که امام مجتبی (ع) در وصایای خود می فرمایند: «کن لدنیاک کانک تعیش ابدًا و کن لآخرتک کانک تموت غدا .» (11)

هم چنین امام کاظم (ع) در سفینه البحار به نقل از تحف العقول می فرمایند:

«لیس منا من ترک دنیاہ لدینه او ترک دینه لدنیاہ .» (12)

بنابراین، اگر کلیه مراکز و نهادهای تبلیغی و فرهنگی تلاش نمایند تا تصویری منطبق بر برداشت های فوق از دنیا و آخرت و رابطه بین آنها در جامعه ارائه نمایند، این ذهنیت ضمن ایجاد پویایی و تحرک و سازندگی، از غفلت نسبت به آخرت و معاد جلوگیری می کند و یاد مرگ را زنده نگه می دارد . علاوه بر این، اگر کلیه فعالیت های

اقتصادی و اجتماعی و قانونمندی ها و ساماندهی ها بر اساس برداشت های مزبور صورت پذیرد، زمینه ایجاد فقر و تهیدستی و یا استغنا و ثروت اندوزی در افکار فردی و جمعی از بین می رود .

این برداشت از پیدایش فاصله طبقاتی و جنگ فقر و غنا در جامعه جلوگیری می کند و بستر اجتماعی را برای اجرای احکام الهی و رویش شکوفه های دین باوری مستعد می سازد . در غیر این صورت، تقویت معرفت دینی و روحیه آخرت گرایی با سختی مواجه خواهد شد که امام علی (ع) آن شهید عدل و عدالت فرموده اند: «العدل حياة الاحکام» (13)

این گونه برداشت ها که به صورت پراکنده در کتب متعدد وجود دارد، باید به دست دین شناسان آشنا با دنیا و صاحب نظران دین باور به صورت یک «نظام فکری و علمی» تدوین و عرضه شود و سرلوحه کلیه برنامه ریزی ها و سیاست گذاری ها قرار گیرد تا برنامه های توسعه و برنامه های آینده نگر (مانند برنامه 1400 و یا برنامه فقرزدایی) مبتنی بر این نظام فکری تدوین و اجرا شوند .

-----  
پی نوشت ها :

- (1) ر . ک : میزان الحکمة، باب الموت 499، اجل 4، برزخ 35؛ بحارالانوار ج 6 و 81 .
- (2) بقره (2) آیه 94 و سوره جمعه (62) آیه 6 و 7 . پس تمنای مرگ کنید اگر راست می گوئید .
- (3) محمد عبده، نهج البلاغه، ص 41، خطبه 5 . به خدا قسم فرزند ابی طالب به مرگ مانوس تر است از فرزند به شیر مادر .
- (4) بحارالانوار، ج 6، ص 133؛ میزان الحکمة، ج 9، ص 245 .
- (5) نهج الفصاحه، کلام 1993 .
- (6) در تدوین برداشت های مذکور، از کتب شهید مرتضی مطهری به ویژه مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی و سیری در نهج البلاغه استفاده فراوان شده است .
- (7) نهج البلاغه، خطبه 201 . دنیا خانه موقت است، نه خانه اصلی . پس از خانه موقت برای قرارگاه دائمی خویش توشه بگیرید .
- (8) بحارالانوار، ج 15، جزء اخلاق، باب 14 .
- (9) نهج البلاغه، حکمت 103 .
- (10) سوره حدید (57)، آیه 24 . ما پیامبران را با دلایل روشن فرستادیم و کتاب و میزان به ایشان دادیم تا مردم به قسط قیام کنند .
- (11) وسائل الشیعه، ج 2، ص 535 . و برای دنیایت چنان باش که گویی جاویدان خواهی ماند و برای آخرت چنان باش که گویی فردا می میری .
- (12) از ما نیست آن کس که دنیای خویش را به بهانه دین و یا دین خویش را برای دنیا رها کند .
- (13) غرر الحکم، ج 1، ح 440 . عدل، حیات احکام الهی است .